

Monika Frączak*

Badania ratownicze na stanowisku 7 w Opojowicach, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie

Abstract

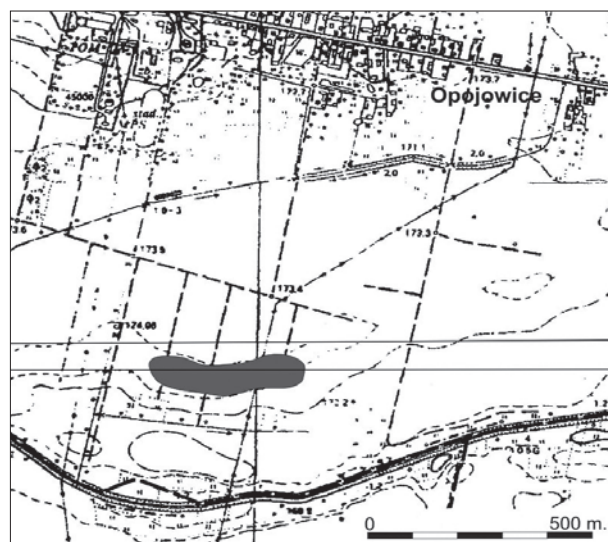
Frączak M. 2013. Rescue archeological research at site 7 in Opojowice, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. *Raport 8*, 419-428.

Rescue archaeological research at site 7 in Opojowice was carried out by the Professor Konrad Jażdżewski Foundation for Archaeological Research in Łódź in 2007 and 2008. The works were headed by the author of the present article. A total area of 116.4 ares was investigated, which revealed 438 archaeological features and generated nearly 14 000 relics. The revealed material provided the possibility to distinguish the following chronological-cultural levels: settlement trace of the Funnelbeaker culture, settlement trace of the Early Bronze Age, settlement of the Lusatian-Pomeranian cycle, settlement trace of the Przeworsk culture, as well as traces of exploration in the 19th-20th century. The main chronological-cultural level at the site are the relics of the settlement of the Lusatian-Pomeranian culture from the turn of HD₃/LtA. The research revealed probably the household part of the settlement, while the residential part is perhaps located south of the investigated area. A singular finding is a heavily damaged urn pit tomb discovered in the settlement. It comprised iron artefacts and heavily battered clay vessels.

Keywords: River Pyszna valley, settlement of the Lusatian-Pomeranian cycle, periods HD₃ and LtA, pit tomb

Stanowisko Opojowice 7 (AZP 77-43/15) zostało odkryte w trakcie badań powierzchniowych w 2006 roku prowadzonych przez B. Abramka (Ryc. 1). Na podstawie umowy zawartej między Generalną Dyрекcją Dróg Krajowych i Autostrad a Fundacją Badań Archeologicznych Imienia Profesora Konrada Jażdżewskiego, badania na stanowisku podjęto w 2007 roku. Prace ratownicze miały związek z planowaną budową obwodnicy Wielunia (stanowisko 9 na trasie inwestycji). Wykopalka archeologiczne prowadzono przez dwa sezony badawcze: w 2007 (od 23 lipca do 9 października) i 2008 roku (od 7 kwietnia do 11 września), a kierownikiem prac była mgr M. Frączak.

Stanowisko w miejscowości Opojowice leży na terenie mezoregionu Wyżyny Wieluńskiej i stanowi część Wyżyny Śląsko-Krakowskiej (Kondracki, 2002, 249-250). Obszar ten jest częścią płyty górnopaleozoicznej sięgającej okolic Krakowa i przeciętany jest przez liczne doliny rzeczne. Stanowisko zlokalizowane jest na południe od zabudowań wsi Opojowice. Znajduje się ono na

Ryc. 1. Opojowice, stan. 7, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Podkład - mapa 1: 10 000, arkusz 131.234 i 131.412, wyd. Główny Urząd Geodezji i Kartografii

Fig. 1. Opojowice, site 7, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. Base - map 1: 10 000, p. 131.234 and 131.412, published by the Head Office of Geodesy and Cartography

* Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi, Pl. Wolności 14, 91-415 Łódź, e-mail: monika.fraczak@maie.lodz.pl

lekkim wzniesieniu, od południa przechodzący w obniżenie związane z doliną rzeki Pyszna.

Początkowo badaniami miał być objęty obszar 50 arów, jednak w ich trakcie okazało się, że istnieje potrzeba rozszerzenia prac. Ostatecznie przebadano 114,6 ara. W czasie prac wykopaliskowych wyznaczono nowe granice stanowiska, przesuując je w kierunku zachodnim w stosunku do początkowego jego zasięgu.

Podczas dwóch sezonów badań wyeksplorowano 438 obiektów archeologicznych (Ryc. 2), wśród których wyróżniono różnego rodzaju jamy, doły postłupowe, budynki, ślady ognisk, skupiska ceramiki, piec i grób jamowy. Z obiektów i z warstwy kulturowej pozyskano prawie 14 000 zabytków ruchomych, z których większość to fragmenty naczyń. Inne zabytki to 63 krzemienie, które opracował D. K. Płaza, 43 tłuko-rozcieracze, 3 fragmenty żaren, 2 gładziki, 2 przęśliki gliniane, 4 fragmenty kafli piecowych, przedmioty żelazne (grot, nóż, bransoleta, igła i fragmenty nieokreślonych przedmiotów), grudka brązu, przepalone kości ludzkie, 8 fragmentów szkła i grudki polepy.

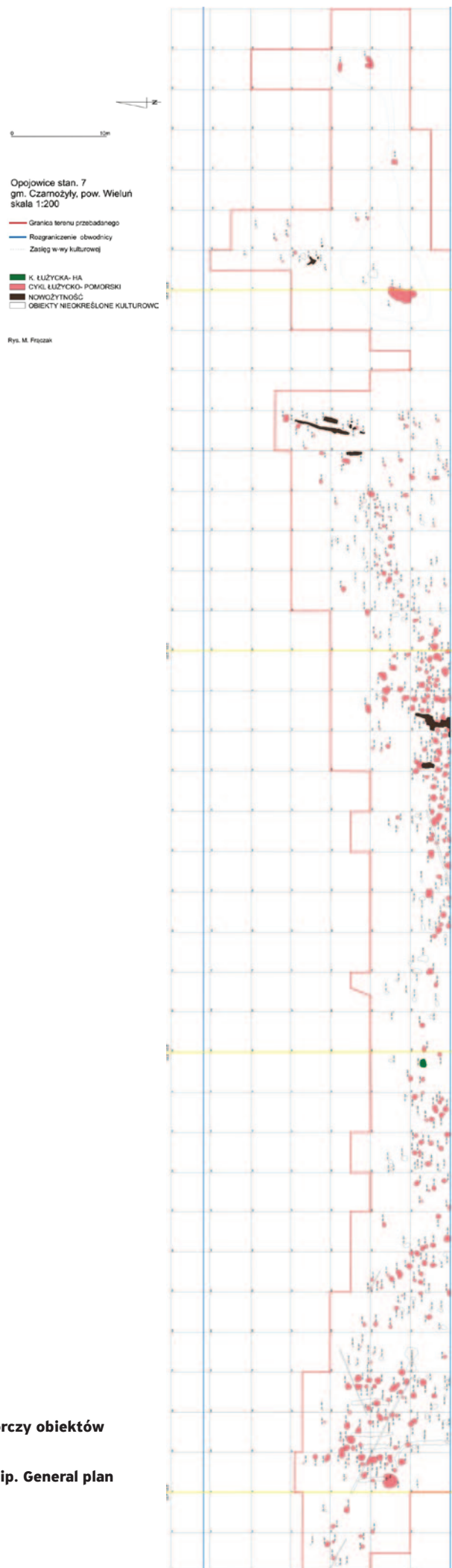
Na podstawie materiału zabytkowego wyróżniono następujące poziomy chronologiczno-kulturowe:

- epoka kamienia, ślad osadniczy
- neolit, ślad osadniczy kultury pucharów lejkowatych;
- wczesna epoka brązu, ślad osadniczy kultury mierzanowickiej;
- HD₃/LtA, osada cyklu łużycko-pomorskiego;
- okres przedrzymski, ślad osadniczy kultury przeworskiej;
- XIX-XX wiek – osadnictwo nowożytnie.

■ EPOKA KAMIENIA

Ślady penetracji omawianego stanowiska w starszej oraz prawdopodobnie w środkowej epoce kamienia potwierdzają odkrycia pojedynczych zabytków wykonanych z krzemienia. Ze schyłkowym paleolitem można z całą pewnością wiązać jeden z wiórów z krzemienia narzutowego o cechach eksploatacji dwupiętowej wspólnodłupniowej odkryty w odc. C 50. Z tym okresem chronologicznym można prawdopodobnie wiązać także pojedyncze odłupki oraz narzędzia.

Cechy typowe dla mezolitu ma środowiska część wióra z krzemienia czekoladowego. Jest to forma o bardzo regularnych krawędziach oraz graniach międzynegatywowych, nieposiadająca także fał odbicia. Cechy takie

Ryc. 2. Opojowice, stan. 7, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Plan zbiorczy obiektów archeologicznych

Fig. 2. Opojowice, site 7, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. General plan of archaeological features

wskazują na eksploatację za pomocą metody naciskowej typowej dla środkowej epoki kamienia. Z pozostałych krzemieni 3 można wiązać z kulturą pucharów lejkowatych a reszta, czyli około 50 sztuk z racji braku cech diagnostycznych nie może być przyporządkowana do żadnego z okresów chronologiczno - kulturowych.

KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH

Wszystkie zabytki związane z kulturą pucharów lejkowatych znaleziono we wschodniej części stanowiska. Na skromny zbiór materiału ceramicznego składa się 6 fragmentów brzuśców i jedno małe ucho. Wszystkie z nich charakteryzują się gładką, brunatną powierzchnią i użyciem głównie szamotu ceramicznego jako domieszki. Z kulturą tą związane są również, co najmniej trzy wytwory z krzemienia. Wszystkie wykonano z krzemienia czekoladowego i są to: fragment masywnego wióra retuszowanego, odłupek retuszowany i odłupek zwykły.

Ze względu na małą ilość materiału ruchomego i brak obiektów ziemnych należy stwierdzić, iż mamy tu do czynienia z krótkotrwałym epizodem osadniczym tej kultury – być może o charakterze obozowiskowym.

■ KULTURA MIERZANOWICKA

Na podstawie cech technologicznych (domieszka głównie średnioziarnistego tłuczni kamiennego i zagładzona powierzchnia) wyróżniono 7 fragmentów ceramiki związanych z tzw. episznurowym przykarpackim kręgiem kulturowym. Na jednym z nich widoczny jest odcisk sznura. Taki sposób zdobienia występuje w kulturze mierzanowickiej we wczesnej (Kadrow, Machnik 1997, 29, 31) oraz późnej jej fazie (Kadrow, Machnik 1997, 85-90, 122).

Najprawdopodobniej mamy tu do czynienia z krótkotrwałymi obozowiskami, za czym przemawia brak obiektów ziemnych i mała ilość materiału ruchomego.

■ OSADNICTWO CYKLU ŁUŻYCKO-POMORSKIEGO

Głównym poziomem chronologiczno-kulturowym na stanowisku jest osadnictwo związane z cyklem łużycko-pomorskim. Z poziomem tym związane są 293 obiekty nieruchome wśród których wydzielono: 229 różnego rodzaju jam, 54 dołki posłupowe, 3 ślady ognisk, 2 budynki, 3 skupiska ceramiki, piec i grób jamowy.

Wszystkie obiekty koncentrują się wzdłuż południowego rozgraniczenia projektowanej obwodnicy, tworząc pas o długości ponad 300 metrów. Usytuowane są wzdłuż krawędzi doliny rzeki Pysznej na osi wschód-zachód, zajmując stosunkowo najwyższej położony teren.

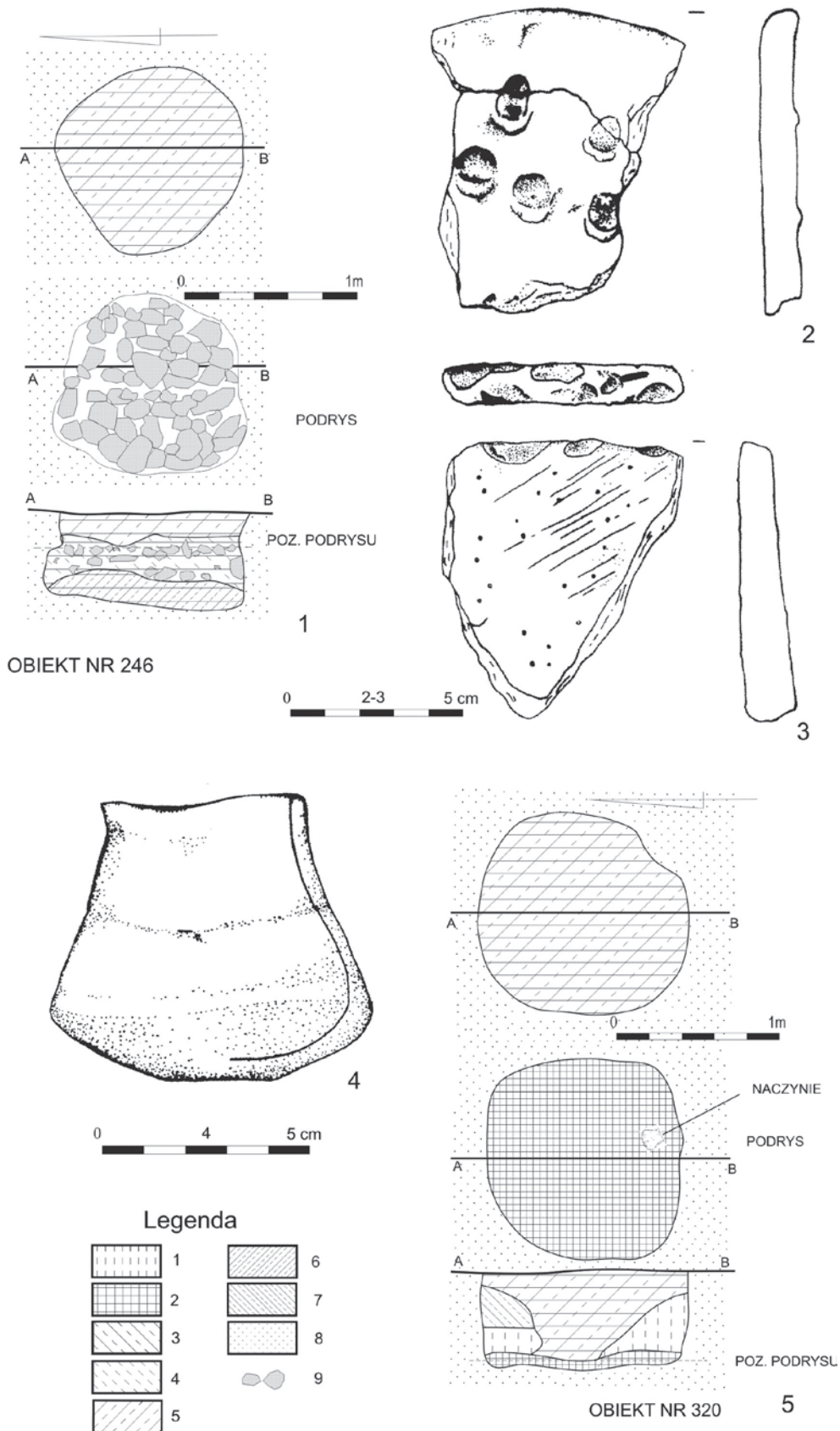
Jamy osadnicze to przeważnie obiekty o owalnym lub zbliżonym do owalnego kształcie i nieckowatym lub workowatym profilu. Wydzielono tu liczne jamy zasobowe służące do przechowywania żywności zgodne z definicją J. Michalskiego (Michalski 1983, 157). Ich zarys jest zazwyczaj zbliżony do owalnego, a profil workowaty lub gruszkowaty. Średnica tych jam waha się od 70 do 140 cm, a głębokość dochodzi do 100 cm. W pięciu z nich zaobserwowano ślady po konstrukcjach. W dwóch przypadkach były to bruki kamienne na dnie. W kolejnych dwóch ślady spalenizny, będące być może pozostałością drewnianej konstrukcji (Ryc. 3:5). W jednej z jam odkryto dużą ilość polepy, która może być pozostałością umocnienia jej ścian lub dna. Niestety brak odcisków na polepie uniemożliwia dokładne odtworzenie jej pierwotnego wyglądu.

Kolejnym rodzajem obiektów na omawianym stanowisku są dołki posłupowe. Występują one na całej przebadanej powierzchni nie tworząc przy tym układów, które wskazywałyby na istnienie budynków. Niewykluczone, iż pojedyncze dołki mogą być śladami po rolniczej działalności – wkopane w nie drewniane drągi były słupami centralnymi stogów służących do przechowywania siana lub słomy (Muzolf 2002, 178). Również jako rodzaj „suszarni” mogą być interpretowane układy dwóch czy trzech dołków ustawionych szeregowo.

Jako relikty budynków zinterpretowano obiekty: 1 i 400. Pierwszy z nich to owalna jama o wymiarach 600 × 430 cm znajdująca się na wschodzie przebadanego obszaru. Drugi również w rzucie owalny, o wymiarach 350 × 340 cm odkryto na zachodnim skraju stanowiska. W obiekcie 1 nie stwierdzono reliktyw dołów posłupowych, natomiast w obiekcie 400 wystąpiły obok siebie dwa w centralnej jego części. Były to obiekty zagłębione w ziemię, których ściany wzniesiono, być może w konstrukcji zrębowej. Ze względu na brak palenisk nie ma podstaw do nazwania ich domostwami. Raczej mamy tu do czynienia z budynkami o charakterze gospodarczym.

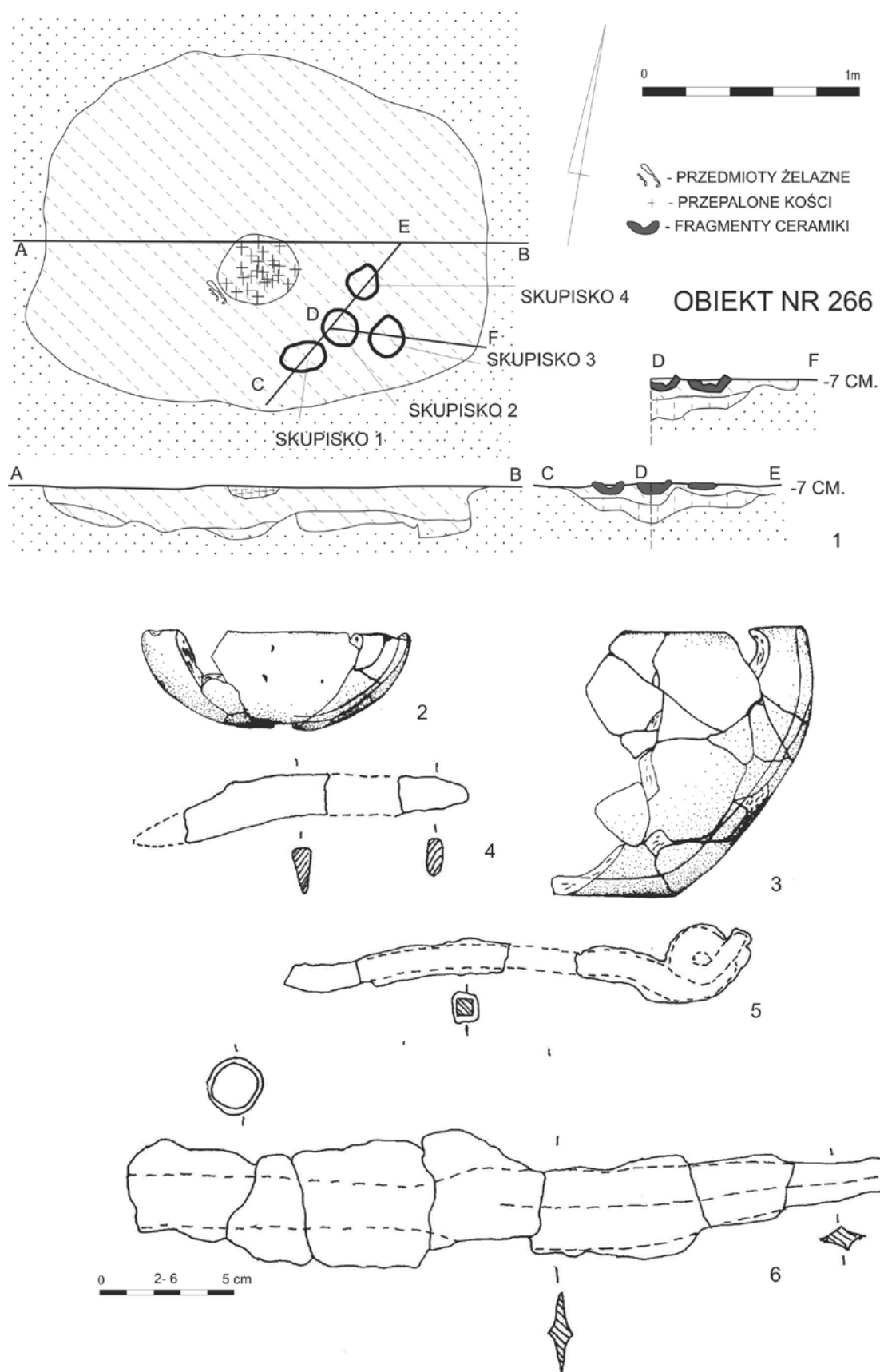
Obiekt 246 został określony jako piec (Ryc. 3:1). Jest to owalna jama o wymiarach 110 × 104 cm. W jej wypełnisku wystąpiła gruba warstwa polepy zalegająca w połowie głębokości jamy (relikty kopuły), a także liczne fragmenty drobnych węgli drzewnych i ceramiki.

Za znalezisko jednostkowe należy uznać, odkryty na osadzie, silnie zniszczony ciałopalny grób jamowy, obiekt 266 (Ryc. 4:1). Znajdował się on w części centralnej przebadanego obszaru, w miejscu, gdzie obiekty osadnicze wykazują pewne rozrzedzenie. Jama grobu o wymiarach 205 × 156 cm miała kształt zbliżony do owalnego, a jego profil był nieregularny. Niewykluczone, iż pierwotnie spalone kości znajdowały się w organicznym pojemniku.

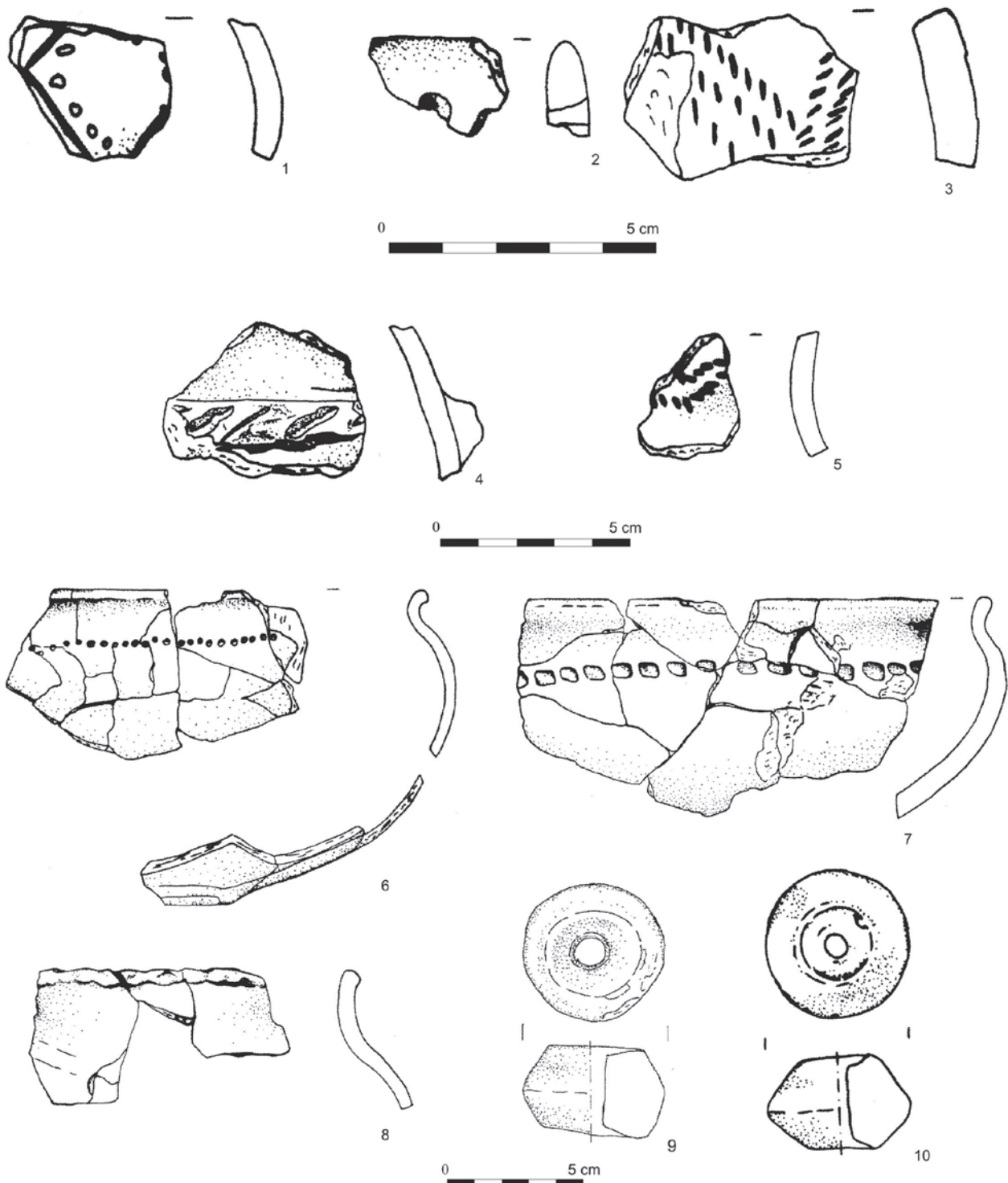
Ryc. 3. Opojowice, stan. 7, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Wybór dokumentacji i materiałów z obiektów: (1-3) 246; (4, 5) 320. Legenda: (1) jasnoszara próchnica; (2) ciemnoszara próchnica z węglem drzewnym; (3) jasnobrunatna próchnica; (4) brunatna próchnica; (5) ciemnobrunatna próchnica; (6) brunatno-szara próchnica; (7) ciemnobrunatno-szara próchnica; (8) żółto-pomarańczowe mułki z piaskiem (calec); (9) polepa (1,5 - rys. M. Frączak, 2-4 - rys. E. Grzelakowska)

Fig. 3. Opojowice, site 7, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. Selection of documentation and materials form features: (1-3) 246; (4, 5) 320. Legend: (1) light grey humus; (2) dark grey humus with charcoal; (3) light brown humus; (4) brown humus; (5) dark brown humus; (6) brown-grey humus; (7) dark brown-grey humus; (8) yellow-orange loams with sand (undisturbed soil); (9) burnt clay (1,5 - fig. M. Frączak, 2-4 - fig. E. Grzelakowska)

Ryc. 4. Opojowice, stan. 7, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Obiekt 266 – grób jamowy związany z osadnictwem cyklu łużycko-pomorskiego: (1) plan i profile; (2, 3) zabytki ceramiczne; (4-6) zabytki żelazne (1- rys. M. Frączak, 2-3 – rys. E. Grzelakowska, 4-6 – rys. P. Muzolf)

Fig. 4. Opojowice, site 7, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. Feature 266 – pit tomb related to the settlement of the Lusatian-Pomeranian cycle: (1) plan and profiles; (2, 3) ceramic relics; (4-6) iron relics (1- fig. M. Frączak, 2-3 – fig. E. Grzelakowska, 4-6 – fig. P. Muzolf)

Ryc. 5. Opojowice, stan. 7, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Materiał zabytkowy cyklu łużycko-pomorskiego (rys. E. Grzelakowska)

Fig. 6. Opojowice, site 7, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. Relics of the Lusatian-Pomeranian cycle (fig. E. Grzelakowska)

Świadczyć o tym może ich bardzo duże nagromadzenie w jednym miejscu, powiedzieć wręcz można, iż tworzyły one zwartą masę. Tuż obok głównego skupiska kości znaleziono leżące razem przedmioty żelazne: grot typu XVIII/C (Ryc. 4:6) według zestawienia J. Fogla

(1979, 105-106), fragmenty nieokreślonego przedmiotu o zakończeniu zwiniętym w pseudospężynek (Ryc. 4:5) i nożyk (Ryc. 4:4). W południowo-wschodniej części jamy odkryto silnie zniszczone przystawki w postaci 6 (?) glinianych naczyń, są to: mała miseczka o kształcie półkulistym z zaokrągloną krawędzią i nie wyodrębnionym dnem (Ryc. 4:2), misa o zaokrąglonej i lekko zagiętej do środka krawędzi (Ryc. 4:3), fragmenty silnie zniszczonej miniaturowej czarki z delikatnie odchylną krawędzią, fragmenty czerpaka z wałeczkowatym uchem, dno najprawdopodobniej garnka i fragmenty talerza.

Naczynia te wystąpiły w czterech skupiskach wydzielonych podczas prac wykopaliskowych. Analiza antropologiczna wykonana przez dr Annę Zielińską wykazała, że w grobie pochowany został jeden osobnik, jednak nie udało się ustalić jego płci ani wieku.

Groby odkrywane pojedynczo na osadach występują dość rzadko. Z przypadkiem takim spotykamy się między innymi w odniesieniu do pochówku dziecięcego ze stanowiska 3 w miejscowości Zabrzezie (Anioła, Głogowski, Kiona-Podhajny, Paneczko 2003, 39, 51). W przypadku grobu z Opojowic zwraca uwagę jego bogate wyposażenie, co może przemawiać za tym, że pochowano w nim osobę zamożną (Gedl 1975, 89).

Przeprowadzone na stanowisku badania doprowadziły do pozyskania ponad 12 000 fragmentów ceramiki i dwóch glinianych przęślików (Ryc. 5:9, 10). W większości przypadków ceramika jest silnie rozdrobniona i źle zachowana. Tylko kilka naczyń zostało odkrytych w całości. Powierzchnie naczyń były najczęściej chropowate, rzadziej gładkie, a sporadycznie wyświecane. Naczynia wykonywano najczęściej z gliny z domieszką składającą się z grubo i średnioziarnistego tłucznia kamiennego, w przypadku naczyń gładkich znacznie częściej występuje tłuczeń drobnoziarnisty i piasek. Na zbiór składają się typowe dla tego okresu formy. Najliczniejszą grupę stanowią różnego rodzaju garnki (Ryc. 6:1, 2) o brzuścach chropowatych, z wygładzonymi partiami przy krawędzi. Inne formy to różnego typu misy (Ryc. 5:6, 7; 6:3, 5), naczynia wazowate – w tym również miniaturowe (Ryc. 3:4), czerpaki (Ryc. 6:4), kubki (Ryc. 6:6), talerze (Ryc. 3:2, 3), naczynia sitowate i pokrywka. Jedynie na 339 fragmentach wystąpił ornament, co stanowi około 3% zbioru. Najczęściej jest to ornament paznokciowy, występujący na talerzach (Ryc. 3:2) lub na brzuścach garnków (Ryc. 6:1). Może on mieć układ nieuporządkowany lub pasm dookolnych (pojedynczych lub wielokrotnych). Znacznie rzadziej wystąpiły inne rodzaje ornamentu, takie jak ryty (Ryc. 5:3, 5), stempelkowy (Ryc. 5:7), pseudosznurowy, wykonywany grzebieniem garncarskim oraz różne warianty ornamentu plastycznego, np. listwy (Ryc. 5:4; 6:2) guzki, uszczyplnięcia krawędzi (Ryc. 3:3; 5:8; 6:6). Na dwóch fragmentach naczyń w ornamentach rytym zaobserwowano ślady inkrustacji białą masą (Ryc. 5:1). Ceramikę zdobioną ornamentem głęboko rytymi liniami na ściankach naczyń i czasem wypełnionych białą masą przypisuje się grupie wschodniowielkopolskiej kultury łużyckiej i datuje na młodszy okres halsztacki (Kaszewski 1975, 94). Ornament ten występuje również, jako oddziaływanie tej grupy na terenie Polski środkowej w okresie halsztackim D (Ząbkiewicz-

Koszańska 1958; Jadczykowa 1990). Stwierdzono również występowanie przekłutych (Ryc. 5:2; 6:5) i nieokłutych dziurek pod krawędzią naczyń lub na powierzchni talerzy.

Tylko dwa znaleziska wyrobów metalowych mogą być łączone z osadnictwem pradziejowym. Oba pochodzą z obiektów związanych z kulturą łużycką i pomorską. Pierwszy to bransoletka z obiektu 108. Została ona wykonana z grubego żelaznego drutu o okrągłym przekroju, jej zwężające się końce zachodzą na siebie a średnica wynosi 5,5 cm. Drugi zabytek to silnie zniszczony prosty drucik żelazny pochodzący z obiektu 400. Być może jest to rodzaj szydła lub igły.

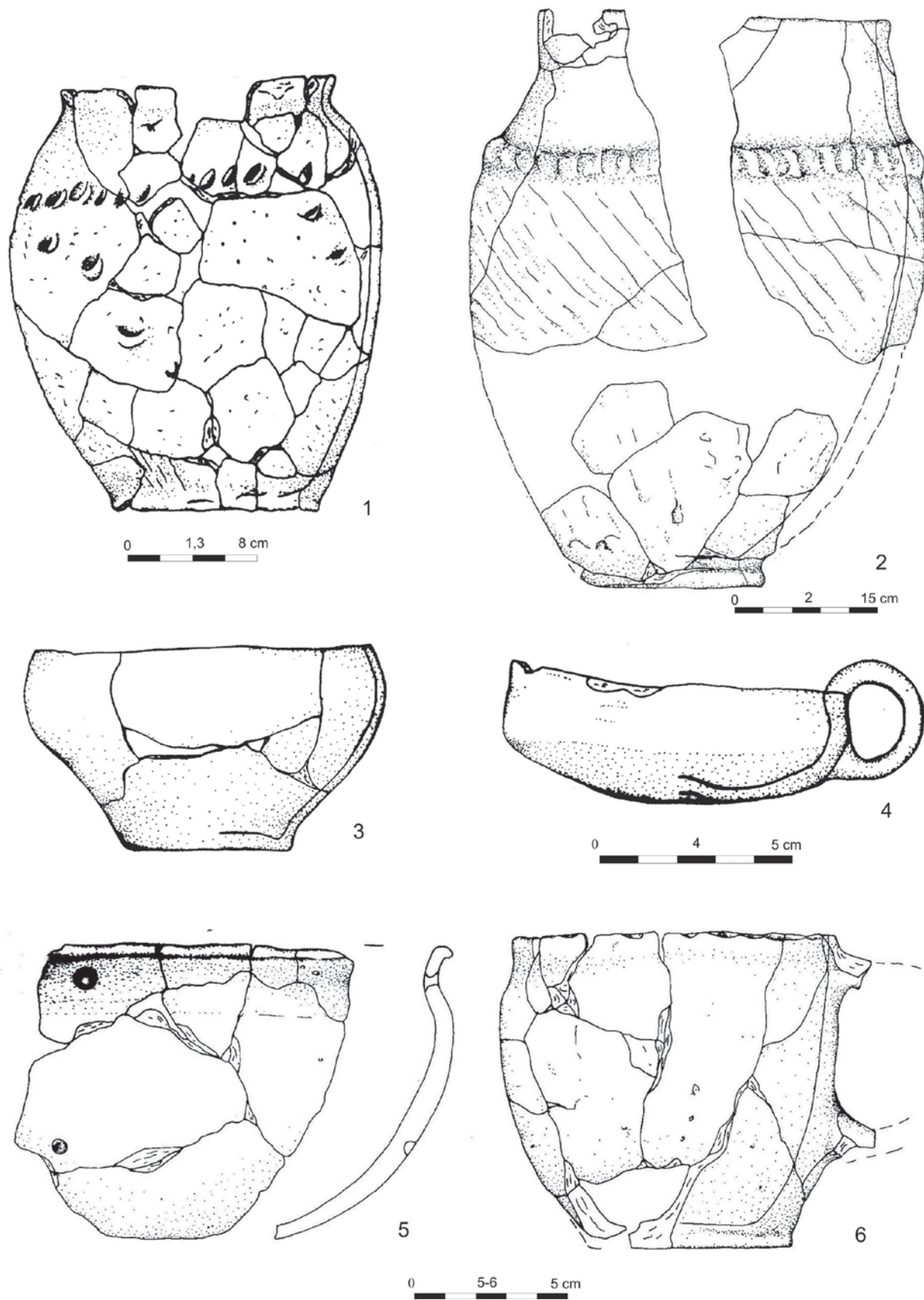
Kolejną grupę zabytków stanowi 48 wyrobów z kamienia (43 tłuko- rozcieracze, 3 fragmenty żaren nieckowatych, dwa gładziki). Najprawdopodobniej należy je wiązać z kulturą łużycką i pomorską. Świadczyć o tym może fakt, iż prawie wszystkie pochodzą z obiektów z nimi związanych.

Na podstawie analizy odkrytego materiału zabytkowego możemy datować osadnictwo związane z cyklem łużycko-pomorskim na przełom HD₃/LtA. W trakcie badań odkryto prawdopodobnie gospodarczą część osady, natomiast jej część o charakterze mieszkalnym znajduje się być może bliżej rzeki i usytuowana jest na południe od przebadanego obszaru. Osady, na których wydzielona jest przestrzeń mieszkalna i produkcyjna znane są np. w kulturze pomorskiej (Czopek 1995, 274). Niestety fragmentaryczność przebadania osady w Opojowicach 7 nie daje nam pewności, co do jej rozplanowania przestrzennego.

■ ŚLAD OSADNICZY KULTURY PRZEWORSKIEJ

Na obszarze stanowiska, a w szczególności we wschodniej jego części, odkryto 175 fragmentów ceramiki zaliczonych do kultury przeworskiej, wszystkie pochodzą z warstwy kulturowej. Ich zły stan zachowania uniemożliwił rekonstrukcje naczyń a co za tym idzie określenie form. Jako domieszkę stosowano najczęściej piasek w połączeniu z drobnym lub średnioziarnistym tłuczniem kamiennym. Powierzchnia zewnętrzna prawie zawsze miała kolor brunatny (172 fr.) i najczęściej była gładka. Najliczniej odnotowano mało charakterystyczne ułamki brzuśców (157 fr.), wystąpiły tu również krawędzie (11 fr.) i dna (7 fr.). Tylko dwa fragmenty brzuśców są zdobione, w pierwszym przypadku jest to dookólna linia ryta na drugim fragmencie jest to ornament w postaci kratki.

Skromny i bardzo rozdrobniony materiał pozwala nam jedynie na datowanie odnalezionej ceramiki na

Ryc. 6. Opojowice, stan. 7, gm. Czarnożyły, woj. łódzkie. Materiał zabytkowy cyklu łużycko-pomorskiego (rys. E. Grzelakowska)

Fig. 6. Opojowice, site 7, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship. Relics of the Lusatian-Pomeranian cycle (fig. E. Grzelakowska)

młodszy odcinek okresu późnolateńskiego. Być może mamy tutaj do czynienia z istniejącą w pobliżu osadą kultury przeworskiej, pozostającą jednak poza przebadanym obszarem.

▪ ŚLADY OSADNICTWA NOWOŻYTNEGO

Na omawianym stanowisku wystąpiło 13 obiektów, które zostały określone jako nowożytny. Wystąpiły one we wschodniej i środkowej części przebadanego obszaru. Są to różnej wielkości jamy (ich wielkość waha się od 43 × 44 cm do 200 × 250 cm) i pojedyncze doły posłupowe.

Ogółem pozyskano z tego poziomu 799 ułamków nowożytnych naczyń glinianych. Fragmenty ceramiki, a co za tym idzie naczynia, z których pochodzą, były zazwyczaj wykonywane z glin kaolinitowych. Naczynia z glin żelazistych na stanowisku w Opojowicach występują znacznie rzadziej, sięgając 33%. Jeśli chodzi o rodzaj stosowanego wypału to dominuje tu wypał w atmosferze utleniającej, wypał w atmosferze redukcyjnej odnotowano jedynie w odniesieniu do 3% fragmentów naczyń. Sporadycznie stwierdzono stosowanie polewania naczyń, które zanotowano na 7% całości zbioru. Polewy te najczęściej miały kolor zielony, rzadziej brązowy lub jasnożółty. Tylko na 7 fragmentach wystąpił ornament. Wśród form naczyniowych możemy wyróżnić: garnki, naczynia na nóżkach, dzbany i pokrywki.

Odnaleziono tu również 4 fragmenty kafli piecowych. Wszystkie to płyty kafli wykonanych z gliny żelazistej. Dwa fragmenty pokryte były zieloną polewą, dwa

pozostałe należą do kafli nieszkliwionych. Ze względu na silne rozdrobnienie materiału poddanego analizie nie jesteśmy w stanie odtworzyć występujących tu wątków ornamentacyjnych. Jedynie w dwóch przypadkach możemy stwierdzić, iż miał on charakter florystyczny.

Inne zabytki związane z osadnictwem nowożytnym to: 8 fragmentów silnie zniszczonego szkła, 3 skorodowane przedmioty metalowe, dwa fragmenty kości zwierzęcych i jeden ząb.

Ślady osadnictwa nowożytnego związane są z rolniczą działalnością ludności zamieszkującej pobliską wieś Opojowice i możemy je datować na XIX- XX w. Brak pozostałości osadnictwa trwałego takich jak relikty chałup czy innych zabudowań o charakterze gospodarczym potwierdza tylko naszą interpretację.

Podsumowując można stwierdzić, iż badania przeprowadzone na stanowisku Opojowice 7 dostarczyły cennych materiałów do poznania historii Polski Środkowej a w szczególności ziemi wieluńskiej. Odnotowanie śladów znacznej ilości kultur dowodzi, iż były to tereny atrakcyjne osadniczo przy czym najintensywniej obszar ten użytkowany był na przełomie okresu halszackiego D i lateńskiego A, kiedy to zamieszkiwały tu grupy ludności związane z kulturą łużycką i pomorską,

Bibliografia

- Aniola M., Głogowski Z., Kiona-Podhajny M., Paneczko B. 2003. Osadnictwo ludności kultury łużyckiej i pomorskiej. W: M. Chłodnicki (red.) *Badania archeologiczne na terenie odkrywki „Szczerców” Kopalni Węgla Brunatnego „Bełchatów” S.A.* 4. Poznań, 31-51.
- Czopek S. 1995. Osady kultury pomorskiej – uwagi o stanie badań. W: T. Węgrzynowicz, M. Andrzejowska, J. Andrzejowski, E. Radziszewska (red), *Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. Razem czy osobno? Materiały z konferencji w dniach 24-26 listopada 1993.* Warszawa, 273-280.
- Fogel J. 1979. *Studia nad uzbrojeniem ludności kultury łużyckiej w dorzeczu Odry i Wisły.* Poznań.
- Gedl M. 1985. *Schylek kultury łużyckiej w południowo-zachodniej Polsce (= Prace Archeologiczne 37).* Kraków.
- Jadczykowa I. 1990. Ciałopalne cmentarzysko kultury łużyckiej okresu halszackiego D z Zalewu II, województwo łódzkie. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria archeologiczna 35,* 15- 59.
- Kadrow S., Machnik J. 1997. *Kultura mierzanowicka. Chronologia, taksonomia i rozwój przestrzenny.* Kraków.
- Kaszewski Z. 1975. *Kultura łużycka w Polsce środkowej. Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria archeologiczna 22,* 123-166.
- Kondracki J. 2002. *Geografia regionalna Polski.* Warszawa.
- Michalski J. 1983. Zagadnienia systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomych (ze studiów nad osadami otwartymi kultury łużyckiej). *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne 5,* 135-195.
- Muzolf B. 2002. *Kompleks osadniczy z okresów halszackiego i lateńskiego. W: R. Grygiel (red.), Badania archeologiczne na terenie odkrywki „Szczerców” Kopalni Węgla Brunatnego „Bełchatów” S.A. 2.* Łódź, 121-385.
- Ząbkiewicz-Koszańska H.A. 1958. *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Łodzi-Rudzie Pabianickiej. Przegląd Archeologiczny 10,* 15- 138.

Summary

Monika Frączak

Rescue archaeological research at site 7 in Opojowice, Czarnożyły commune, łódzkie voivodeship

Site Opojowice 7 (AZP 77-43/15) was located during the research of the AZP in 2006 carried out by B. Abramek. Rescue investigations at the site were undertaken by the Professor Konrad Jażdżewski Foundation for Archaeological Research in Łódź on the basis of an agreement with the General Directorate for National Roads and Motorways in relation to the planned construction of the Wieluń bypass. Archaeological excavations lasted for two seasons – in 2007 and 2008. The works were headed by the author of the present article.

A total area of 116.4 ares was investigated and revealed 438 archaeological features: various types of pits, post holes, two buildings, traces of fireplaces, clusters of ceramics, furnace and one pit tomb. The features and the cultural layer generated nearly 14 000 relics. The most numerous group is ceramics related to various chronological-cultural levels. A total of 13 812 fragments of vessels were revealed. Other relics include: 63 flints, 43 pestle-grinders, 3 fragments of quern, 2 polishing stones, 2 clay spindle whorls, 4 fragments of stove tiles, iron artefacts (spear hood, knife, bracelet, needle and fragments of unspecified objects), lump of bronze, burnt human bones, 8 fragments of glass and lumps of burnt clay.

The revealed material provided the possibility to distinguish the following chronological-cultural levels: settlement trace of the Funnelbeaker culture, settlement trace of the Early Bronze Age, settlement of the Lusatian-Pomeranian cycle, settlement trace of the Przeworsk culture, as well as traces of exploration in the 19th-20th century. The main chronological-cultural level

at the site is the settlement related to the Lusatian-Pomeranian culture from the turn of HD₃/LtA. Related to this level are 293 features, including 228 pits, 54 post holes, 3 traces of fireplaces, 2 buildings with submerged structure, a furnace, 3 clusters of ceramics, a resource vessel and a pit tomb. All features cluster along the southern border of the planned bypass, forming a band of 300 m in length. They are located along the edge of the River Pyszna valley, occupying the highest area. The research revealed probably the household part of the settlement, while the residential part is perhaps located closer to the river, south of the investigated area.

A singular finding is an urn pit tomb discovered in the settlement, feature 266 (Fig. 6). It comprised iron artefacts (arrowhead, fragments of an unspecified object terminating with a folded quasi-spring, knife) and heavily battered clay vessels. The forms of ceramics and the types of relics provided the possibility to date the tomb to the Halstatt D period and associate it with the Lusatian culture.

The research generated 12 223 fragments of ceramics and two clay spindle whorls related to the Lusatian-Pomeranian cycle. The majority of ceramics is heavily shredded and badly preserved. The set of vessels features forms typical of the period in question. The most numerous group of vessels are various types of pans. Other vessel forms at the site include different types of bowls, vase-like vessels, scoops, mugs, plates, sieving vessels and one cover. Only 339 fragments featured an ornament, mostly nail ornament. Much scarcer were other ornamental forms: carved, sealed, pseudo-string, made with a pottery comb as well as various types of plastic ornament, e.g. slats, bumps, “chipping” the edges.

■